ȘTIRI NOI DESPRE ACTIVITATEA TEATRALĂ A LUI ALECU RUSSU

de

CONSTANTIN TURCU

Aducem aici în discuție o informație nouă în legătură cu activitatea teatrală a lui Alecu Russu: aceea, mai puțin cunoscută pînă în prezent, de actor amator pe scena teatrului ieșean pus, în anul 1840, sub conducerea prietenilor săi V. Alecsandri, C. Negruzzi și M. Kogălniceanu.

Precum se știe, activitatea lui Alecu Russu ca autor dramatic și ca actor ocazional este foarte redusă și, mai ales, puțin cunoscută.

Textele celor două piese de teatru pe care le-a scris el și au fost reprezentate sub conducerea sa pe scena ieșeană, la începutul anului 1846, nu s-au găsit pînă azi. Acestea sînt: *Băcălia ambițioasă*, comedie-vodevil într-un act și *Jicnicerul, Vadră sau Provincialul la Teatrul Național*, dramă-farsă într-un act.

Prima reprezentație a avut loc în seara zilei de 11 ianuarie 1846, cînd piesa *Băcălia ambițioasă* a fost interpretată de către actorii Teodor, Teodorini, Sterian, Iacovachi și actrițele Caterina, Massă și Gabriela. După cîteva zile a apărut în „Albina Românească" o cronică a spectacolului, semnată de către D. G[usti]. Ea a avut darul să-l supere pe Alecu Russu și să determine între dînșii o vie polemică [1], din care s-a remarcat ascuțimea răspunsului autorului piesei și s-a putut reconstitui acțiunea ei, care, pe scurt, este următoarea: fiica unui băcal bogat dorea să iasă din rîndurile micii burghezii negustorești și să intre în acelea ale boierimii, prin căsătoria cu un pretins boier, caraghios, șmecher și dornic de procopsire, numit Sarmală [2]. Intențiile lui ieșind la iveală, nunta — care împotriva părinților se hotărîse sub presiunea tinerei Zoița, fiica băcalului Mătăsaru — n-a mai avut loc și Zoița

[1] Articolele care au apărut sînt următoarele: D. G(usti), *Teatrul Național*, în „Albina Românească", anul XVIII, 1846, nr. 5, din 17 ianuarie, p. 17—19; „A. Rusu", *Critica-criticii*, în nr. 13 din 14 februarie, p. 49—52; D. G(usti), *Răspuns la „Critica-criticii"* în nr. 15 din 21 februarie, p. 57—58. De asemenea, referiri și comentarii, în T. T. Burada, *Istoria Teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 316—317; Al. Dima, *Alecu Russo*, București, 1957, p. 83—84 și 113—117; *Istoria teatrului în România*, vol. I, București, 1967, Editura Academiei R. S. România, conform trimiterilor din „Indice".

[2] Acest personaj, în cronica teatrală a lui D. Gusti este numit „Gălușcă". Alecu Russu, în articolul său, îl numește „Sarmală" Credem că astfel a figurat în piesa sa de teatru.

BDD-A1532 © 1970 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:10 UTC)

a rămas să-și găsească un soț din treapta socială căreia îi aparținea. Cum e ușor de înțeles, Alecu Russu a urmărit în această piesă să generalizeze, prin exemplul tinerei „băcăliță", aspirațiile întregii ei trepte, aceea a băcalilor, deci a întregii „Băcălii ambițioase".

A doua reprezentație a fost la 25 februarie 1846, cînd s-a jucat piesa *Jicnicerul Vadră sau Provincialul la Teatrul Național*[3], cu actorii „Teodoru, Luchian, Mangirov, Teodorini, Bosei, Poni, Iacovachi, Stroescu. demoizela Dimitriu, în cadrul unui spectacol mixt, muzical și teatral..."[4]. Cum și această piesă a lui Alecu Russu a dispărut, un scurt rezumat al conținutului ei îl aflăm în scrierea *Soveja*: „Subiectul, dacă voiți să-l știți — spune autorul — era numai o scenă de haiduci moldoveni, cu îmbrăcămintea și graiul lor, cu cîntece de-ale lor, carii la sfîrșit se ucideau toți; autorul voia să facă o epigramă în contra dramelor ce au copleșit scena..."[5].

Deci piesa lui Alecu Russu avea un caracter antidramatic, în sensul strict al cuvîntului. Acțiunea urmărea ridiculizarea numeroaselor „drame" care invadaseră scena românească și înfiorau spectatorii cu lugubrele sinucideri și uciderii ale personajelor, prin tot felul de mijloace. Paralel cu acest aspect, piesa lui Alecu Russu avea însă și un caracter de critică social-politică și chiar un substrat revoluționar, fapte pentru care ea fusese substanțial cenzurată înainte de reprezentație. Actorii, tineri progresiști, și desigur, în primul rînd autorul piesei, n-au respectat însă dispozițiile cenzurii și — spune chiar Alecu Russu[6] — „epigrama avea însăși să se schimbe în dramă adevărată (...), nu pentru spectatori, ci pentru eroi[7] și autor. Aceasta va fi, cred, întîia oară cînd acei actori se vor fi identificat așa de bine cu eroii ce înfățișau".

Și, astfel, Alecu Russu a fost arestat și surghiunit în Mănăstirea Soveja, „ca un răzvrătitor al orînduielii publice în țara sa", iar principalii actori au fost închiși la Mănăstirea Cașin: N. Luchian, T. Teodorini, Ion Poni și N. Teodoru[8].

În scrierea sa *Soveja*, cu un vădit caracter memorialistic, Alecu Russu introduce întreg rechizitorul la care a fost supus de autoritățile guvernamentale, în legătură cu incidentul produs de reprezentarea piesei sale *Provincialul la Teatrul Național*. I s-au adus grave acuzații politice pentru îndrăzneala de a critica și demasca un regim abuziv sub o domnie a bunului plac.

În sfîrșit, s-a mai vorbit despre încă o piesă „necunoscută" a lui Alecu Russu, jucată pe scena Teatrului Național din Iași, în stagiunea 1878—1879. Titlul ei era *Hristache Sarmală*[9]. Se pare că va fi fost o variantă sau chiar aceeași piesă, de care s-a vorbit mai sus, *Băcălia ambițioasă*, în care am văzut că figura personajul „Sarmală".

---

[3] Asupra titlului acestei piese trebuie să insistăm un moment. Alecu Russu îl menționează numai în scrierea sa *Soveja*, redactată — cum bine se știe — în limba franceză. În traducerea lui P. V. Haneș, din volumul Al. Russo, *Scrieri postume*, Craiova, fără an, p. 99, acest titlu are forma *Provincialul de la Teatrul Național*. În ediția lui Geo Șerban (Alecu Russo, *Opere alese*, București, 1959, p. 196), titlul apare cu o ușoară corectură: *Provincialul la Teatrul Național*. Această din urmă ediție îndreaptă unele greșeli și omisiuni ale predecesorilor. Astfel, expresiei „O dată cu binele s-a născut și răul" (Haneș, p. 223), i se adaugă încă și „O dată cu lumina se naște și întunerecul — adecă critica" (Geo Șerban, p. 3). În sfîrșit, în tratatul *Istoria teatrului în România*, vol. I, București 1965, titlul este *Un provincial la Teatrul Național*.

[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 319—321 și Al. Dima, *op. cit.*, p. 83.

[5] Alecu Russu, *Soveja*, edițiile citate.

[6] *Ibidem*.

[7] Desigur, a vrut să spună „actori".

[8] N. A. Bogdan, *Orașul Iași*, 1913, p. 289, și Al. Dima, *op. cit.*, p. 88. În scrierea *Soveja*, Alecu Russu vorbește numai de trei actori, fără a-i numi. Cf. Geo Șerban, *op. cit.*, p. 219.

[9] N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 300—301.

BDD-A1532 © 1970 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:10 UTC)

În ceea ce privește activitatea lui Alecu Russu ca actor amator, informațiile documentare cunoscute pînă acum sînt tot atît de sumare. O cronică dramatică a timpului [10] ne arată totuși că la începutul anului 1848, un grup din „înalta societate de doamne și boieri din Iași, călcînd în picioare niște pregiudețe ruginite, au contribuit cu talent"... și hărnicie la ridicarea prestigiului scenei românești, dînd o serie de spectacole în „beneficiul săracilor". Toate reprezentațiile s-au bucurat de un mare succes, din partea unui foarte numeros public.

Alecu Russu, bineînțeles, a fost prezent la această inițiativă. În seara zilei de 20 ianuarie 1848, el participase activ la două reprezentații ale unor vodeviluri traduse din Scribe: *Mihail și Hristia* și *Doi pedagogi* [11]. Rolurile principale au fost interpretate de către Esmeralda Mavrocordat și Maria Cantacuzino și de către Grigore și Neculai Cantacuzino, Alex. Mavrocordat, Matei Millo și C. Negruțți. De asemenea, au mai participat la executarea corurilor în aceste piese Caterina Mavrocordat, Elena Cantacuzino, Calimah Rosetti, A. Rusu și I. Cantacuzino. Se dă ca sigură și participarea lui Alecu Russu la reprezentația piesei *Nunta Țărănească* de V. Alecsandri jucată tot în folosul săracilor, la 3 februarie 1848 [12]. El va fi luat parte tot la programul folcloric-muzical al piesei, de care fără îndoială că va fi fost atras mai mult.

Dar, o descoperire mai veche care n-a fost încă publicată, ne arată pe Alecu Russu ca actor amator încă din anul 1840 [13]. Știrea s-a consemnat pe un vechi manuscris al unei piese de teatru, găsit de către cărturarul G. T. Kirileanu de la Piatra Neamț.

Nu cunosc titlul acestei piese de teatru, nici pe autorul ei. Kirileanu a fotografiat numai prima pagină a textului, dîndu-mi și mie un exemplar, apoi, în anul 1942, sau ceva mai înainte, a făcut o notă despre acest manuscris și a trimis-o profesorului universitar Leca Morariu, spre a fi comunicată. Comunicarea ei se confirmă prin o scurtă însemnare publicată, cu următorul cuprins: „Alecu Russu, personagiu într-o piesă teatrală — după un vechi manuscris". Deci acesta a fost titlul notei lui G. T. Kirileanu [14]. Mai mult nu putem ști despre această chestiune, întrucît comunicarea n-a fost publicată atunci, iar astăzi, manuscrisul ei nu mai poate fi găsit [15].

În această situație, socotim necesar să reproducem aici textul paginii fotografiate și să dăm și un facsimil după ea, în speranța că vom ușura astfel o cercetare viitoare:

1840 (1)

(... ... ...) singur! Mai pe urmă Alecul Rusul.

Din toate cîte cu ochi-mi muritoare am zărit,
nici una cu săvîrșire inima nu mi-au rănit.

---

[10] Revista „Albina Românească", XX, 1848, nr. 14, din 15 februarie, p. 53.

[11] Ibidem, nr. 8 din 25 ianuarie 1848, p. 29—32.

[12] Al. Dima, *op. cit.*, p. 89.

[13] La începutul acestui an luase ființă în Iași, o „societate a diletanților" în arta teatrală, condusă de unul din cei trei directori ai scenei. Aceștia și-au luat obligația să dea 12 reprezentații „piese comice, melodrame și tragedii" (Cf. „Albina Românească", XI, 1840, nr. 6 din 21 februarie, p. 24). Activitatea lor a început la 6 februarie 1840, cu o reprezentație dată în folosul actorului Caragiale care, entuziasmat, a ieșit pe scenă și a spus: „cel mai puternic lanț ce mă leagă de acest pămînt, este a mea mulțămire, și părăsind de astăzi titlul de cosmopolitan, în veci mă fac moldovan" (Ibidem, nr. 11 din 8 februarie 1840, p. 44). N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 286, spune că între cei care s-au manifestat în stagiunea 1840—1841, Alecu Russu era prezent cu încercări dramatice originale.

[14] „Făt-Frumos", XII, 1942, nr. 2, p. 56.

[15] Conform scrisorii doamnei Octavia Leca Morariu din 14 mai 1970.

BDD-A1532 © 1970 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:10 UTC)

Toate-mi pare niște ființă, ce c-o mare greutate
ar putea în veci vr-o dată inima me a-mi străbate!
Cu a lor ori ce frumusăți, în ochi-mi s-ar înfățoșa,
cînd inima me nici pentru una își ave plecarea sa,
Ori ce nuri și frumusăți, ori ce ochi străbătători,
nici una m-au putut face a fi pătruns de amoriu!
Nu gîndem nici cum vr-odată, c-aș pute fi pedepsit,
di-on așa foc cu simțire ce opșteși s-au lățit.
Nu zic doar că nu iubem a avea vr-o mulțămire,
lucru ce-i cu neputință, îndemnat fiind de fire.
Făcem haz de frumuseți, îmi place cîte-o ființă,
însă nu pînă acolo ca să-mi es din cunoștință!
Inima me niciodată nu sămță amor, durere,
ce sămță de-o potrivă lucrul tot ca de la vrere.
Sufletul meu pentru toate s-arăta tot c-o măsură,
nu sămță pentru nici una vr-o grozavă lovitură.
Peptul meu nici o dată n-au simțit însăgetări,
și nici poate-au cugetat a i se naști oftări!
Ci hulem făr de rușine, pe tot omul amorezat,
ce-l videm că-aleargă la amoriu ca la gelat!

În sfîrșit, cîteva observații asupra acestui text cred că sînt necesare. Caligrafia nu este a lui Alecu Russu. După conținut, de asemenea, nu poate fi opera sa. Din acest punct de vedere ne-am putea gîndi la versurile lui C. Conachi, ale lui Al. Beldiman, Vasile Pogor și ale altor contemporani ai lor[16]. Pentru edificare, din punctul de vedere, al structurii ritmice a versurilor, al lexicului și chiar al unor expresii, pot fi consultate poeziile acestora, dar mai ales *Jaloba mea* și *Amoriul din prieteșug* de C. Conachi[17]. Însăși terminologia scenică ne duce la acesta din urmă, care apare ca traducător și autor de literatură dramatică încă de la anul 1806[18]. Găsim la el „faptă" în loc de „act" și „arătare" în loc de „scenă", ca și în manuscrisul discutat aici, care a putut fi numai recopiat în anul 1840.

Și, acum, ultima însemnare. După personajul care-și rostește replica, sau un simplu prolog, și care nu este numit, ceea ce ne-ar îndemna să credem că piesa — fie ea o traducere sau o operă originală — nu era definitivată, urmează această notă: „mai pe urmă Alecul Rusul". Fără îndoială că această notație scenică arată participarea efectivă a lui Alecu Russu la reprezentarea piesei. El juca un rol în această piesă, în calitate de actor amator. Așa stînd lucrurile, activitatea teatrală a lui Alecu Russu a început cu șase ani mai devreme, adică în anul 1840.

Cu această ocazie mai subliniem încă o dată problema grafiei numelui scriitorului nostru. În manuscrisul discutat ca apare „Alecul Rusul". Copiatorul piesei a scris cum i se spunea în societatea ieșeană și cum iscălea însuși scriitorul: Rusu, *dar mai ales Russu*[19], și cum trebuie să ne deprindem a-l scrie noi toți.

---

[16] Spre această concluzie am ajuns în urma fructuoaselor discuții avute cu dl. N. A. Ursu, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

[17] Vezi textele în C. Conachi. *Scrieri alese*, București, 1963, ediție de Ecaterina și Alexandru Teodorescu.

[18] Despina Ursu, *Din istoria terminologiei românești privitoare la teatru — act, comedie, dramă, personaj, scenă, tragedie*, în „Limba română", IX, 1960, nr. 2, p. 71—77.

[19] Constantin C. Angelescu, *Cu privire la numele scriitorului Alecu Russu — o rectificare necesară*, în „Studii și cercetări științifice (filologie)", VII, 1956, fasc. 2, p. 145—154.

BDD-A1532 © 1970 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:01:10 UTC)